

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

**AGRESIVNO PONAŠANJE DJECE VRTIĆKE DOBI PREMA
ODGOJITELJIMA**

ZAVRŠNI RAD

Osijek, rujan 2017.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
Preddiplomski sveučilišni studij Ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja

**AGRESIVNO PONAŠANJE DJECE VRTIĆKE DOBI PREMA
ODGOJITELJIMA**

ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Razvojna psihologija

Mentorica: doc. dr. sc. Lara Cakić

Studentica: Dijana Trajanovski

Osijek, rujan 2017.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER UNIVERSITY OF OSIJEK

Undergraduate university studies of early and pre-school education

**AGGRESSIVE BEHAVIOUR OF CHILDREN AGED 3 TO 6
YEARS TOWARD PRESCHOOL EDUCATORS**

UNDERGRADUATE THESIS

Course: Developmental psychology

Mentor: doc. dr. sc. Lara Cakić

Student: Dijana Trajanovski

Osijek, September 2017.

Sadržaj

Sažetak	I
Summary	II
1 Uvod	1
1.1. Agresivno ponašanje djece vrtićke dobi	1
1.2. Utjecaj agresivnog ponašanja djece na odgojitelje	3
1.3. Stres odgojiteljica na radnom mjestu	4
1.4. Ciljevi istraživanja	6
2. Metodologija	7
2.1. Sudionici	7
2.2. Instrumentarij	7
2.3. Postupak	8
3. Rezultati i rasprava	9
4. Zaključak	17
5. Literatura	19

Sažetak

Agresivno ponašanje djece predškolske dobi nad odraslima (posebice nad odgojiteljicama) nije često istraživana tema. Naime, agresija je bilo koje ponašanje koje nekoj drugoj osobi nanosi povredu ili uništava imovinu. Drugim riječima, agresivno ponašanje usmjereno je prema drugoj osobi s ciljem nanošenja fizičke ili psihičke štete za što se još uvijek vjeruje da djeca u dobi od tri do šest godina nisu sposobna. Agresivno ponašanje nad odgojiteljima, osobama koje sudjeluju u odgojnom procesu djece, povećava doživljaj stresa na radnome mjestu što se može odraziti na kvalitetu njihova rada s djecom, zdravstveni status, kao i češće izbjivanje s posla.

Ciljevi ovog istraživanja bili su utvrditi učestalost agresivnog ponašanja predškolske djece nad odgojiteljicama u protekle dvije godine te rezultate istraživanja usporediti s rezultatima istraživanja Nasilje nad stručnim djelatnicima u vrtiću provedenog u Republici Hrvatskoj (Sindik i Zrnić, 2015). U istraživanju su sudjelovale odgojiteljice iz šest dječjih vrtića na području grada Osijeka. Rezultati ankete agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi podijeljeni su na direktna i indirektna agresivna ponašanja.

Ključne riječi: *agresivno ponašanje, djeca, odgojiteljice, radno mjesto, stres*

Summary

Aggressive behavior of preschool children toward adults (especially toward preschool educators) isn't often explored topic. Specifically, aggression is any kind of behaviour that causes someone else to injured or destroys property. In other words, aggressive behaviour is directed towards another person with the aim of causing physical or psychological harm which is still believed that children between three and six years are incapable of doing so. Aggressive behaviour toward preschool educators increases stress experience at the workplace, which can be reflected in the quality of their work with children, health and more frequent job breaks.

The aim of this research was to determine the frequency of aggressive behavior of preschool children toward preschool educators in the past two years and compare the results of this research with the results of the research Violence of the children against the professionals in kindergarden throughout the Republic of Croatia (Sindik i Zrnić, 2015). In the research were involved preschool educators from six kindergartens in the Osijek. The results of the aggressive behavior kindergarten children are divided into direct and indirect aggressive behaviour.

Key words: Aggressive behaviour, children, preschool educators, stress, work place

1. Uvod

Agresivno ponašanja djece u dobi od tri do šest godina nad odgojiteljicama u dječjim vrtićima nije često istraživana tema u Hrvatskoj. Iako su mnogi upoznati s problematikom sve češćega agresivnog ponašanja djece predškolske dobi prema vršnjacima, roditeljima, pa i ostalim odraslim osobama, malo ljudi se odlučilo istraživati agresivno ponašanje djece prema stručnim djelatnicima vrtića. Stoga je ova tema odabrana za istraživanje kako bi se o problemu agresivnog ponašanja nad odgojiteljicama počelo govoriti.

Kako o agresivnom ponašanju predškolske djece nad odraslima, u ovom slučaju odgojiteljicama, nema mnogo literature, potvrđuje činjenicu kako je tema nedovoljno zastupljena u Republici Hrvatskoj, ali i u svijetu. Agresivno ponašanje djece prema odraslima nije tema koja se treba zanemariti jer sama agresija i agresivno ponašanje u mnogim slučajevima rezultiraju teškim posljedicama po osobu, što psihičkim, što fizičkim.

Jedno istraživanje nasilja djece nad članovima stručnih službi u dječjim vrtićima (Sindik i Zrnić, 2015) ističe važnost istraživanja količine izloženosti odgojiteljica i članova stručnih timova izloženosti nasilju djece na radnom mjestu. Sve je veći broj manifestacija nasilja u odgojno – obrazovnim ustanovama, među kojima pripadaju i dječji vrtići, što rezultira povećanjem stresa na radnome mjestu.

Povećanjem opsega nasilja, trebala bi se pokrenuti istraživanja koja će pronaći uzroke nasilja te načine na koje ga otkloniti.

1.1. Agresivno ponašanje djece vrtićke dobi

Govoreći o agresiji djece vrtićke i predškolske dobi nad odgojiteljicama, najprije treba odrediti definiciju pojma agresije. Pojam agresija ima mnogo različitih definicija. Vasta, Haith i Miller (1997) navode da je agresija bilo koje ponašanje koje nekoj drugoj osobi nanosi povredu ili uništava imovinu, dok Szentmartoni (1991, prema Beck, 1978) govori da je agresivno ponašanje usmjereno da se drugome nanese fizička ili psihička šteta. Štoviše, napominje se kako agresiju određuju društvene procjene koje u obzir uzimaju motive pojedinaca te kontekst u kojem se neko ponašanje javlja (Vasta, Haith i Miller, 1997, prema Parke i Slaby, 1983).

Agresija i agresivna ponašanja mogu se podijeliti u različite skupine. Vasta, Haith i Miller (1997) dijele agresiju s obzirom na oblik i funkciju na 1) verbalnu agresiju koja uključuje prijetnje, zadirkivanje itd., i na 2) tjelesnu agresiju kao što je udaranje, griženje, lupanje itd.

Također, spominju se dva vrlo značajna pojma vezana uz agresiju: 1) instrumentalna agresija čiji je cilj dobiti ono što se želi te 2) neprijateljska agresija čiji je cilj nanijeti bol ili ozljedu (Vasta, Haith i Miller, 1997). S obzirom na provedena istraživanja, postoje dokazi kako je tjelesna i instrumentalna agresija više prisutna u djece mlađe dobi, dok se verbalna i neprijateljska agresija javljaju poslije vrtičke dobi (Vasta, Haith i Miller, 1997; prema Hartup, 1974).

Kako je mnogo istraživanja usmjereno na otkrivanje uzoraka agresije, Vasta, Haith i Miller (1997) usmjerili su se na dvije grupe odrednica agresije: biološke te društvene. Biološke odrednice agresije objašnjavaju se hormonima, temperamentom te dominacijom dok se društvene odrednice agresije objašnjavaju obiteljskim odnosima i nasiljem na televiziji.

Jedni od najranijih uzroka pojave agresivnosti u djece su loši obiteljski odnosi koji su povezani sa slabim razvojem privrženosti između skrbnika i djeteta. Velki (2012) navodi kako privrženost oblikuju roditeljski odgovori na djetetove potrebe i pažnju. Drugim riječima, ako su roditelji brižni te pružaju djetetu ljubav i odgovaraju na njegove potrebe, dijete će razviti sigurni obrazac privrženosti, dok nasuprot tome, dijete čiji roditelji nisu dosljedni te ne odgovaraju na njegove potrebe, razvit će nesigurni obrazac privrženosti (Velki, 2012). Djeca unutar obitelji promatraju ponašanja odraslih te ih nesvjesno uče, a kasnije i prenose na druge situacije (Velki, 2012).

Agresija i agresivno ponašanje u mnogim slučajevima rezultiraju teškim posljedicama, što psihičkim, što fizičkim, stoga se nastoji naći rješenje za probleme koje uzrokuju. Prema Szentmartoni (1991) kontrola agresivnosti, koja se javlja oko druge godine života prema nekim istraživačima, temelji se na čovjekovoj sposobnosti uživljavanja u osjećaje drugoga. Nadalje, problem ljudske agresivnosti nije samo pitanje društvenih konvencija i rituala, već je problem same osobe, odnosno vrednota koje osoba prihvaća, a koje se uče u obitelji od najranijih dana (Szentmartoni, 1991).

Općenito govoreći, agresivna ponašanja su destruktivna za odnose i većinu agresivnih ponašanja vršnjaci osuđuju (Cakić i Velki, 2014).

1.2. Utjecaj agresivnog ponašanja djece na odgojitelje

Odgojiteljica je osoba koja sudjeluje u odgojnom procesu djece. Došen Dobud i suradnici (1998) definiraju odgojiteljicu kao osobu koja je odgovorni pomoćnik u djetetovom cjelokupnom razvoju navodeći kako je uloga odgojiteljica osigurati bogato, sigurno i stimulatívno okruženje u kojem se djeca slobodno igraju, biraju aktivnosti i materijale te određuju svoje ciljeve (Došen Dobud i sur., 1998, prema Seefeldt i Barbour, 1994). Zajednički cilj svake odgojiteljice je poticanje djetetova psihomotornog razvoja i zadovoljenja njegovih potreba (Sindik, 2012).

U procesu odgoja, odgojiteljica ne djeluje na dijete samo onim što mu govori u svakodnevnoj komunikaciji, nego i načinom na koji mu to govori te općenito kako se prema djetetu ponaša (Slunjski, 2003). Prema Slunjski (2003) odgojiteljica ne komunicira s djecom samo svojom verbalnom i neverbalnom komunikacijom, već komunicira s djecom posredno, odnosno, načinom koji oblikuje čitavo odgojno – obrazovno ozračje, počevši od organizacije prostora u sobi, ponudom materijala za aktivnosti, postavljanjem pravila o tome što je u vrtiću dopušteno, a što nije, itd. Ono „mora dobro poznavati svako dijete ponaosob, dakle stvarne potrebe, interese i mogućnosti svakog djeteta“ (Slunjski, 2003, str. 12).

Odgojiteljice su spremne učiti, razvijati različite strategije, dijeliti ih s drugima te pronalaziti zadovoljstvo u vlastitom radu i biti sposobni prenijeti djeci značaj i važnost razvoja suradničkih odnosa u kreiranju vrtića za dijete (Došen Dobud i sur., 1998). Kvaliteta njihova rada ovisi o očekivanju koje imaju od djece što se naziva odgojiteljevom slikom djeteta (Slunjski, 2003). „Ta se slika o djetetu odražava na sve što odgajatelj za dijete ili s djetetom radi, jer na određeni način oblikuje sve njegove odgojne postupke.“ (Slunjski, 2003, str. 8).

No, često se u odgojnoj praksi podcjenjuju dječje mogućnosti i mnoge odgojiteljice nemaju povjerenja u djecu što može rezultirati dječjom odbojnosti prema njima, ili pak pojavom agresivnog ponašanja nad njima (Slunjski, 2003). Priznanje i interes osoba koje su djetetu važne za njegova postignuća, značajna su motivacija u ostvarenju djetetovih ciljeva (Rumpf, 2006). Nepovoljna primjedba od osoba koje su mu važne, jedan od uzroka agresije, u djetetu izaziva strah te se ono osjeća da su mu ugroženi osnovni životni interesi što rezultira pojavom agresije koja je usko povezana sa strahom (Rumpf, 2006).

Prema članku 24. stavka o radnicima dječjeg vrtića iz Zakona o predškolskom odgoju (2013) i obrazovanju uz odgojitelje, u dječjem vrtiću o djeci u dobi od tri do šest godina skrbe

i stručni suradnici: pedagog, psiholog, logoped i rehabilitator te kao zdravstvena voditeljica, medicinska sestra. Stručni tim ima iznimno važnu ulogu u dječjem vrtiću (Sindik i Zrnić, 2015). Njihova zajednička dužnost je skrbiti i brinuti jednako o svoj djeci te osigurati njihovu zaštitu i cjelokupan razvoj.

Članovi stručnog tima dužni su primjetiti promjenu u razvojnom statusu djece, uočiti poteškoće u djetetom razvoju tijekom boravka u vrtiću te o tome informirati i obavijestiti roditelje ili skrbnike (Sindik i Zrnić, 2015). Kako je svako dijete individua, njihova dužnost je pronaći nove načine rada oblikovane prema potrebi svakog individualnog djeteta (Sindik i Zrnić, 2015). Prema Sindik i Zrnić (2015) članovi stručnog tima također su izloženi potencijalnom nasilju djece.

Odgojiteljice, niti stručni tim, ne smiju prijeći preko djetetovog agresivnog ponašanja u vrtiću kao da se ništa nije dogodilo jer tada dijete stječe dojam da je njegovo ponašanje u redu te se ono može opetovano ponavljati (Živković, 2006). Prema spomenutoj autorici, osobe u odgojnim ustanovama ne bi trebale tolerirati dječje agresivno ponašanje, već mu na prikladan način trebaju objasniti što agresija i agresivno ponašanje znači za druge i koje su posljedice takvog ponašanja (Živković, 2006).

Ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja prikladno su mjesto gdje roditelji mogu postavljati pitanja i tražiti savjete (Skočić Mihić i sur., 2015) najprije od odgojiteljica, a potom i stručnog tima. Kvaliteta međusobne interakcije roditelja i institucije, posebice roditelja i odgojitelja, povoljno utječe na djetetov cjeloviti razvoj (Skočić Mihić i sur., 2015).

Odgojiteljice su općenito zadovoljne svojim poslom te su svjesne odgovornosti posla, no upravo je njihov rad kontinuirano izložen stalnim kritikama jer ih se smatra najodgovornijima za zadovoljavanje djetetovih potreba i djetetovo ponašanje (Sindik, 2012).

1.3. Stres odgojiteljica na radnom mjestu

Odgojiteljski posao postaje sve zahtjevniji i složeniji. Brojne promjene u odgojno obrazovnom sustavu odražavaju se na složenost posla odgojitelja (Živković – Bećirević i Smojver – Ažić, 2005), a time se povećava i doživljaj stresa na radnom mjestu (Francéšević i Sindik, 2014).

Stres je „neugodno iskustvo koje karakteriziraju neugodni emocionalni doživljaji poput ljutnje, anksioznosti, napetosti, frustracije ili depresije koji su rezultat nekih aspekata posla odgojitelja...“ (Frančesević i Sindik, 2014, str. 4, prema Kyriacou (2001)). Poredoš i Kovač (2004) definiraju stanje stresa na radnome mjestu kao niz štetnih fizioloških, psiholoških te bihevioralnih posljedica za pojedinca.

Odgojiteljski posao integracija je važnih ciljeva: promicanje razvoja djeteta, zadovoljenje djetetovih potreba, pružanje ljubavi i nježnosti te briga i discipliniranje djece (Živković – Bećirević i Smojver – Ažić, 2005). Također, Živković – Bećirević i Smojver – Ažić (2005) navode da specifičnosti odgojiteljskog posla proizlaze iz činjenice da su odgojiteljice svakodnevno izložene višestrukim interakcijama i odnosima, što s djecom, što s njihovim roditeljima i gdje najviše stresa izazivaju različiti problemi u ponašanju djece predškolske dobi, kao i sukobi s roditeljima djece te njihova nerealna očekivanja.

„Stalna izloženost stresnim situacijama na poslu odgojitelja dugoročno se može odraziti na kvalitetu njihova rada s djecom, zdravstveni status, kao i na češće izbjivanje s posla“ (Živković – Bećirević i Smojver – Ažić, 2005, str. 9, prema Wiley, 2000).

Izvori profesionalnog stresa mogu se podijeliti na unutrašnje i vanjske (Poredoš i Kovač, 2004, prema Ajduković i sur. 1996), a kao glavni izvori stresa u odgojiteljica su „rad s nemotiviranom djecom, održavanje discipline, vremenski pritisak i zatrpanost administrativnim poslom, suočavanje s promjenama, izloženost stalnoj procjeni od strane drugih osoba, odnosi s kolegama, samopoštovanje i status, administracija i upravljanje, konflikt uloga te slabi radni uvjeti“ (Frančesević i Sindik, 2014, str. 2, prema Kyriacou 1981).

Najnepovoljnija posljedica dugotrajne izloženosti stresu, koja nastaje kao reakcija na kronične izvore stresa u radu, je sagorijevanje na poslu (Frančesević i Sindik, 2014; prema Ajduković, 1996). Sagorijevanje na poslu odvija se postupno (Frančesević i Sindik, 2014), a njezini najčešći znaci su: osjećaj tjelesne i emocionalne iscrpljenosti, gubitak osjećaja osobne vrijednosti, negativizam, gubitak zanimanja za suradnike, cinizam, neosjetljivost za druge, bespomoćnost i beznada, pesimizam, razdražljivost, niska tolerancija na frustraciju, srdžba, neprijateljstvo, sumnjičavost, rigidnost, agresivni ispadi, preosjetljivost na podražaje, komunikacijske poteškoće i mnogi drugi (Poredoš i Kovač, 2004).

Stalna izloženost stresu može umanjiti uspješnost odgojiteljskog rada (Živković – Bećirević i Smojver – Ažić, 2005), ali ipak treba naglasiti kako razina sresa koju doživljava

pojedina odgojiteljic ovisi o njezinim osobinama ličnosti, vrijednostima, vještinama te okolnostima (Francéšević i Sindik, 2014).

1.4. Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja bili su utvrditi učestalost pojave agresivnog ponašanja prema odgojiteljicama u vrtiću u protekle dvije godine od strane djece u dobi od tri do šest godina, vrstu i učestalost agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi prema odgojiteljicama, osjećaje odgojiteljica u trenutku agresivnog ponašanja prema njima te načine reagiranja djelatnika vrtića na agresivno ponašanja djece u dječjem vrtiću.

2. Metodologija

2.1. Sudionici

U istraživanju su sudjelovale odgojiteljice (N=58) iz šest dječjih vrtića na području grada Osijeka u dobi od 25 do 65 godina. Od ukupnog broja ispitanika (N=58), 56 (96.55%) odgojiteljica kao najviši završeni stupanj obrazovanja ima fakultet ili višu školu, 1 (1.72%) odgojiteljica ima završenu gimnaziju, dok 1 (1.72%) odgojiteljica ima završenu srednju strukovnu školu.

Do 5 godina radnog iskustva u dječjem vrtiću ima 9 odgojiteljica (15.52%), između 5 i 10 godina radnog iskustva ima 4 odgojiteljice (6.90%), između 10 i 20 godina radnog iskustva ima 5 odgojiteljica (8.62%), između 20 i 30 godina radnog iskustva ima 25 odgojiteljica (43.10%), između 20 i 40 godina radnog iskustva ima 14 odgojiteljica (24.14%) te 40 i više godina radnog iskustva u dječjem vrtiću ima 1 odgojiteljica (1.72%).

2.2. Instrumentarij

U istraživanju je korištena anketa koja se sastoji od socio – demografskih podataka (dob, radno iskustvo, stupanj obrazovanja) te 17 tvrdnji koje opisuju različite oblike direktnog i indirektnog agresivno ponašanje djece prema odgojiteljicama. Anketa se sastoji i od 8 pitanja koje se odnose na osjećaje odgojiteljica u trenutku dječjeg verbalnog i fizičkog agresivnog ponašanja, skale procjene djetetova verbalnog i fizičkog agresivnog ponašanja te 2 pitanja otvorenog tipa u kojima se ispituje reakcije djelatnica vrtića na agresivno ponašanje djece.

Dio tvrdnji koje opisuju različito direktno i indirektno agresivno ponašanje djece prema odgojiteljicama preuzete su iz upitnika „Nasilje djece nad stručnim djelatnicima“ autora Sindik, i Zrnić (2015).

Za ispitivanje slaganja sa sadržajem tvrdnji, koje se odnose na ponašanja djece u vrtiću, korištena je skala Likertova tipa od 1 do 5, gdje 1 znači izrazito se ne slažem, 2 znači uglavnom se ne slažem, 3 znači niti se slažem, niti se ne slažem, 4 znači uglavnom se slažem te 5 znači izrazito se slažem.

2.3. Postupak

Ispitivanje je provedeno u veljači 2017. godine u šest dječjih vrtića na području grada Osijeka. U svakom vrtiću, ankete su podijeljene voditeljima vrtića te im je rečeno kako je ispunjavanje ankete anonimno i kako će se rezultati ankete isključivo koristiti u istraživačke svrhe, te da je važno da anketu ispune iskreno i samostalno. Za ispunjavanje ankete odgojiteljice su imale dva dana na raspolaganju.

3. Rezultati i rasprava

U Tablici 1 prikazani su rezultati analize indirektnog agresivnog ponašanja djece u dobi od tri do šest godina prema odgojiteljicama dobiveni iz provedene ankete. U indirektno agresivno ponašanje uvršteno je pet tvrdnji agresivnog ponašanja: dijete me je lažno optužilo, dijete me je lažno optužilo drugim članovima službe, zbog djeteta sam pozivana na razgovore sa ravnateljem i drugim službenim djelatnicima vrtića, zbog djetetova napadaja sam završila kod psihologa te zbog djetetova napada sam završila kod liječnika. Rezultati su prikazani u postotcima.

Tablica 1: Indirektno agresivno ponašanje djece u dobi od tri do šest godina prema odgojiteljicama

Oblici indirektnog agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi prema odgojiteljicama	Postotci učestalosti indirektnog agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi prema odgojiteljicama			
	Uopće ne	Rijetko	Često	Izrazito često
Dijete me je lažno optužilo	56.9	36.21	3.45	3.45
Dijete me je lažno optužilo drugim članovima službe	81.03	10.34	5.17	3.45
Zbog djeteta sam pozivana na razgovore sa ravnateljem i drugim službenim djelatnicima vrtića	96.55	1.72	1.72	0
Zbog djetetova napadaja sam završila kod psihologa	98.28	0	1.72	0
Zbog djetetova napada sam završila kod liječnika	98.28	0	1.72	0

Sveukupno gledajući rezultate indirektnog agresivnog ponašanja djece u dobi od tri do šest godina prema odgojiteljicama može se zaključiti kako je indirektno agresivno ponašanje djece u dobi od tri do šest godina prema odgojiteljicama vrlo malo.

No, tvrdnje „Dijete me je lažno optužilo“ te „Dijete me je lažno optužilo drugim članovima službe“ gdje je 3.45% ispitanika navelo da se često događalo u protekle dvije godine, upućuju na to da se indirektno agresivno ponašanje djece u dobi od tri do šest godina prema

odgojiteljicama stvarno događa. Također, rezultati na tvrdnju „Dijete me je lažno optužilo“ ukazuju na to da je manje od polovice ispitanih odgojiteljica (43.1%) bilo lažno optuženo od strane djeteta starog između tri i šest godina što u nadolazećim godinama može eskalirati u teži oblik agresivnog ponašanja ako se agresivno ponašanje nastavi tolerirati ili zanemarivati.

U Tablici 2 prikazali su rezultati ankete direktnog agresivnog ponašanja djece u dobi od tri do šest godina prema odgojiteljicama. Direktno agresivno ponašanje uključivalo je 12 tvrdnji agresivnog ponašanja: dijete mi je prijetilo škarama i drugim oštrim predmetima, dijete mi je prijetilo šakama i drugim fizičkim napadajima, dijete mi je verbalno prijetilo, dijete me tjelesno napalo namjerno – udarilo (rukom, nogom), dijete me tjelesno napalo namjerno – pljunulo, dijete me tjelesno napalo namjerno – udarilo s nekim predmetom, dijete me je psovalo, dijete me je vrijeđalo, dijete mi je vrijeđalo obitelj, dijete mi je pokazivalo prostačke geste, dijete mi je narušavalo privatnost te dijete mi je oštetilo osobnu imovinu (mobitel, automobil...). Rezultati su prikazani u postotcima.

Tablica 2: Direktno agresivno ponašanje djece u dobi od tri do šest godina prema odgojiteljicama

Oblici direktnog agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi prema odgojiteljicama	Postotci učestalosti direktnog agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi prema odgojiteljicama			
	Uopće ne	Rijetko	Često	Izrazito često
Dijete mi je prijetilo škarama i drugim oštrim predmetima	96.55	3.45	0	0
Dijete mi je prijetilo šakama i drugim fizičkim napadajima	74.14	24.14	1.72	0
Dijete mi je verbalno prijetilo	60.34	31.03	8.62	0
Dijete me tjelesno napalo namjerno – udarilo (rukom, nogom)	51.72	39.66	8.62	0
Dijete me tjelesno napalo namjerno - pljunulo	77.59	18.97	3.45	0
Dijete me tjelesno napalo namjerno – udarilo s nekim predmetom	75.86	20.69	3.45	0
Dijete me je psovalo	68.97	27.59	3.45	0
Dijete me je vrijeđalo	75.86	20.69	3.45	0

Dijete mi je vrijeđalo obitelj	96.55	1.72	1.72	0
Dijete mi je pokazivalo prostačke geste	84.48	13.79	1.71	0
Dijete mi je narušavalo privatnost	79.31	17.24	3.45	0
Dijete mi je oštetilo osobnu imovinu (mobitel, automobil...)	87.93	10.34	1.72	0

Kao i u rezultatima indirektnog agresivnog ponašanja, zastupljenost direktnog agresivnog ponašanja djece u dobi od tri do šest godina prema odgojiteljicama je rijetka. Analiza podataka direktnog agresivnog ponašanja pokazuje kako niti jedna ispitanica nije bila izložena direktnom agresivnom ponašanju od strane djece u dobi od tri do šest godina u protekle dvije godine. Međutim, niti jedna ispitanica nije ukazala da niti jednom nije doživjela direktno agresivno ponašanje djece u dobi od tri do šest godina u protekle dvije godine.

Tvrđnju „Dijete mi je prijetilo škarama i drugim fizičkim predmetima“ 24.14% ispitanica navelo je kako im se to rijetko događa, odnosno jednom ili više puta u šest mjeseci. Statistički gledano, to je malo manje od četvrtine ukupno ispitanih odgojiteljica koje su doživljavajući takav oblik agresivnog ponašanja mogle završiti s vrlo ozbiljnim posljedicama.

Nadalje, tvrdnje „Dijete mi je verbalno prijetilo“ te „Dijete me tjelesno napalo namjerno – udarilo (rukom, nogom)“ 8.62% ispitanica navelo je da se događaju često, odnosno jednom ili više puta mjesečno. S obzirom na ukupan broj ispitanih, postotak se čini malen, no gledajući učestalost njezina pojavljivanja (jednom ili više puta mjesečno) problem postaje veći. Odgojitelji koji doživljavaju često direktno agresivno ponašanje od strane djece u dobi od tri do šest godina na radnome mjestu mogu doživjeti učestalost povećavanja stresa te samim time smanjiti svoju produktivnost na poslu.

Rezultati na ostalim tvrdnjama također mogu ukazivati da postoji mogućnost smanjenja produktivnosti i povećanje stresa na radnom mjestu. S obzirom da je 20.69% ispitanica navelo kako ih je dijete tjelesno napalo s nekim predmetom, 27.59% ispitanica dijete je psovalo, 20.69% ispitanica dijete je vrijeđalo, dok je 10.34% ispitanica dijete oštetilo osobnu imovinu pojava stresa te njegovo povećanje iz godine u godinu nije upitno. I iako je učestalost takvog direktnog agresivnog ponašanja rijetka, ona će postati veliki problem ukoliko se ne poduzima ništa kako bi se takvo ponašanje spriječilo.

Sveukupno gledajući rezultate iz Tablice 1 i Tablice 2, agresivno ponašanje djece u dobi od tri do šest godina prema navodima odgojiteljica nije učestala pojava u vrtićima na području grada Osijeka s obzirom da je više od pola ispitanica negiralo agresivno ponašanje djece. No, iako su postotci niski, sveukupni postotak kategorije čestog pokazivanja agresivnog ponašanja ipak pokazuje drugačiju sliku. Sveukupni postotak odgojiteljica koje su navele da djeca pokazuju neki od oblika agresivnog ponašanja prema njima često (jednom ili više puta mjesečno) je 26.62% što je više od četvrtine ispitanih odgojiteljica. Ukoliko se ne počne govoriti o agresivnom ponašanju i sprječavati ga, agresivno ponašanje će eskalirati velikim posljedicama za odgojiteljice.

Dio odgojiteljica odgovaralo je na tvrdnje o agresivnom ponašanju djece prema njima u protekle dvije godine s procjenom o učestalosti (jednom ili niti jednom u posljednje dvije godine) na što je možda imao utjecaj njihovo mišljenje o vlastitoj kompetentnosti na radnome mjestu te vjerovanje da će u rezultate ankete imati uvid nadređene osobe.

Mjerni instrument istraživanja obuhvatio je i 8 pitanja otvorenog tipa koja se odnose na osjećaje odgojiteljica u trenutku dječjeg direktnog i indirektnog agresivnog ponašanja. Odgovori za svako pitanje kategorizirani su u posebne skupine.

Odgovori na pitanje „Kada me dijete udari/udarilo osjećam se/osjećala sam se...“ svrstani su u četiri kategorije: 1) nemoćno, 2) tužno, jadno, loše, povrijeđeno, 3) bijesno, ljutito te 4) iznenađeno, šokirano, zatečeno. Najviše odgovora dobiveno je u kategoriji 2 (tužno, jadno, loše, povrijeđeno) gdje su se 7 odgojiteljica osjećala tužno, 5 odgojiteljica loše, 3 odgojiteljica povrijeđeno te 1 odgojiteljica jadno nakon što ih je dijete udarilo.

Odgovori na pitanje „Kada me dijete vrijeđalo osjećam se/ osjećala sam se...“ svrstani su u osam kategorija: 1) poniženo, uvrijeđeno, povrijeđeno, 2) nelagodno, 3) šokirano, iznenađeno, zatečeno, 4) tužno, žalosno, 5) razočarano, loše, jadno, 6) smireno, 7) ljutito, bijesno, frustrirano te 8) nemoćno. Najviše odgovora dobiveno je u kategoriji 4 gdje je 5 odgojiteljica odgovorilo da se osjećalo tužno dok ga je dijete vrijeđalo, a 1 odgojiteljica da se osjećao žalosno.

Odgovori na pitanje „Kada me dijete lažno optuži osjećam se/osjećala sam se...“ svrstano je u 6 kategorija: 1) loše, jadno, tužno, 2) bespomoćno, nemoćno, 3) šokirano, iznenađeno, 4) ljutito, ljuto, 5) povrijeđeno, razočarano te 6) smireno. Kategorije 1 i 4 dobile su podjednako velik broj odgovora. Gledajući zasebno odgovore, 5 odgojiteljica je odgovorilo

da se osjećalo ljutito te isti broj odgojiteljica navelo je da se osjećalo loše kada ih je dijete lažno optužilo.

Odgovori na pitanje „Kada mi dijete uništi imovinu osjećam se/osjećala sam se...“ svrstani su u 5 kategorija: 1) ljutito, ljuto, ljuta na sebe, 2) šokirano, 3) tužno, nesretno, loše, jadno, 4) izloženo i 5) bespomoćno, nemoćno. Najviše odgovora dobiveno je u kategoriji 1 gdje je 7 odgojiteljica navelo da se osjeća ljuto, ljutito ili ljuto na sebe kada im dijete uništi osobnu imovinu.

Odgovori na pitanje „Kada me dijete gađa predmetima osjećam se/osjećala sam se...“ svrstani su u 6 kategorija: 1) ljutito, ljuto, 2) šokirano, 3) stresno, frustrirajuće, 4) jadno, gadno, 5) ugroženo te 6) povrijeđeno. Kada ih je dijete gađalo predmetima 5 odgojiteljica navelo je da se osjećalo ljutito i ljuto.

Odgovori na pitanje „Kada me dijete psuje osjećam se/osjećala sam se...“ svrstano je u 5 kategorija: 1) povrijeđeno, poniženo, 2) frustrirano, 3) ljutito, ljuto, bijesno, 4) šokirano, zatečeno, iznenađeno te 5) loše, tužno, nelagodno, jadno. Najviše odgovora dobiveno je iz kategorije 4 gdje je 7 odgojiteljica navelo kako se osjeća šokirano, zatečeno i iznenađeno kada ih dijete psuje.

Odgovori na pitanje „Kada me dijete lažno tuži službenim djelatnicima osjećam se/osjećala sam se...“ svrstani su u 5 kategorija: 1) jadno, tužno, nesretno, 2) ljutito, frustrirajuće, 3) ugroženo, nezaštićeno, 4) zabrinuto i 5) iznenađeno, šokirano. U kategoriji 1 dobiven je najveći broj odgovora gdje je 4 odgojiteljica navelo da se osjećalo jadno, tužno i nesretno kada ih dijete tuži službenim djelatnicima.

Odgovori na pitanje „Kada mi dijete pokazuje prostačke geste osjećam se/osjećala sam se...“ svrstani su u 6 kategorija: 1) povrijeđeno, 2) tužno, jadno, 3) ljutito, ljuto, frustrirajuće, 4) šokirano, zatečeno, 5) čudno te 6) posramljeno. Najveći broj odgovora dobiven je u kategoriji broj 3 gdje je 5 odgojiteljica navelo da se osjećalo ljuto, ljutito te frustrirajuće kada mu dijete pokazuje prostačke geste.

Gledajući rezultate vezane za osjećaje koje su odgojiteljice navele u gore navedenim pitanjima, potvrđuje se činjenica kako agresivno ponašanje budi negativne osjećaje u osobi. Osjećaji poput ljutnje i frustracije dovode do povećanja stresa na radnome mjestu, a osjećaji poput tuge, posramljenosti, nemoćnosti i povrijeđenosti dovode do pada samopouzdanja te stvaranja negativne slike o sebi kao i osjećaja nekompetentnosti u vlastitoj struci. Osjećajem

ugroženosti i nezaštićenosti odgojitelj nije sposoban obavljati svoj posao kako mu priliči te time stvara negativne posljedice za sebe, ali i za razvoj djece u vlastitoj vrtićkoj skupini (Slunjski, 2003).

U Tablici 3 navedene su procjene djetetova direktnog i indirektnog agresivnog ponašanja u dječjem vrtiću prema odgojiteljicama. Tablica obuhvaća 12 tvrdnji o oblicima agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi u vrtiću: dijete ne bi udarilo odgojitelja, dijete nije sposobno udariti odgojitelja, dijete nije sposobno lagati o odgojitelju, dijete ima veliko poštovanje prema odgojitelju, dijete ima veliko poštovanje prema odgojitelju, dijete ne zna lagati, dijete često pokazuje agresiju u vrtiću, dijete često priča o nasilnim videoigrama, dijete često psuje, dijete često pokazuje prostačke geste, dijete često zamišlja agresivne igračke i situacije, dijete ne tužaka članove službenih djelatnosti i dijete ne zna za loše ponašanje. Rezultati su prikazani u postotcima.

Tablica 3: Ponašanje djece u dobi od tri do šest godina u dječjem vrtiću

Oblici agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi u vrtiću	Postotak učestalost agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi u vrtiću				
	Izrazito se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Izrazito se slažem
Dijete ne bi udarilo odgojitelja	8.62	31.03	31.03	25.86	3.45
Dijete nije sposobno udariti odgojitelja	22.41	41.38	22.41	13.79	0
Dijete nije sposobno lagati o odgojitelju	20.69	46.55	31.03	1.72	0
Dijete ima veliko poštovanje prema odgojitelju	3.45	15.52	36.21	43.1	0
Dijete ne zna lagati	32.76	41.38	20.69	5.17	0
Dijete često pokazuje agresiju u vrtiću	3.45	18.97	34.48	41.38	1.72
Dijete često priča o nasilnim videoigrama	3.45	12.07	36.21	44.83	3.45
Dijete često psuje	1.72	39.66	37.93	18.97	1.72
Dijete često pokazuje prostačke geste	10.34	44.83	36.21	8.62	0
Dijete često zamišlja agresivne igračke i situacije	5.17	13.79	36.21	39.66	5.17
Dijete ne tužaka članove službenih djelatnosti	6.9	17.24	48.28	24.14	3.45
Dijete ne zna za loše ponašanje	25.86	48.28	24.14	0	1.72

Iz Tablice 3 vidljivo je kako se 41.38% odgojiteljica ne slaže s tvrdnjom da dijete nije sposobno udariti odgojiteljicu, što je gotovo polovica ispitanih odgojiteljica. Isti postotak odgojiteljica (41.38%) navelo je da dijete često pokazuje agresiju u vrtiću, a čak 48.28% odgojiteljica nije se složilo s tvrdnjom da dijete ne zna za loše ponašanje.

Zanemare li se rezultate oznake „niti se slažem, niti se ne slažem“, dobija se potvrda pretpostavke da je dio djece u dobi od tri do šest godina sposobno za agresivno ponašanje. Rezultati ankete ukazuju kako odgojiteljice u dječjim vrtićima smatraju da bi dijete udarilo odgojitelja (25.86%) te da je ono sposobno udariti ga (13.79%). Također, ispitane odgojiteljice se uglavnom slažu da djeca često pričaju o nasilnim igricama (44.83%), često zamišljaju agresivne situacije (39.66%) te da često pokazuju agresivno ponašanje u vrtiću (41.38%).

Prema dobivenim rezultatima djeca jesu sposobna za agresivno ponašanje u dječjem vrtiću iz čega slijedi pitanje čini li se u vrtiću nešto da se agresivna ponašanja spriječe.

U anketi su bila i dva otvorena pitanja, od kojih je jedno pitanje glasilo „Kako se u Vašem vrtiću reagira na agresivno ponašanje djece?“ .

Ako se osvrne na rezultate odgovora na ova pitanja te dječje sposobnosti za agresiju u dječjem vrtiću, reagiranje odgojiteljica na agresivno ponašanje djece može se svrstati u šest kategorija. U Tablici 4 prikazano je 6 kategorija načina reagiranja djelatnika vrtića na agresivno ponašanje djece u vrtiću formiranih prema odgovorima odgojiteljica.

Tablica 4: Kategorije reagiranja djelatnika vrtića na agresivno ponašanje djece

Reagiranje na agresivno ponašanje	Broj izjava odgojiteljica
Razgovor	13
Nove aktivnosti	5
Ponašanje	9
Sučavanje	8
Prekidanje agresivnog ponašanja	13
Pozitivan primjer	9

Najveći broj ispitanica odgovorilo je da na agresivno ponašanje djece u dobi od tri do šest godina u dječjem vrtiću reagira razgovorom („individualni razgovor s djetetom, razgovor

s roditeljima, razgovor sa stručnom službom“ itd.) te da se agresivno ponašanje prekida („opomena, udaljuje se agresivno dijete od druge djece, upita se što se dogodilo i zbog čega je ljut“, itd.)

Posljednje pitanje u anketi bilo je otvorenog tipa i ispitanice su mogle dodati što su željeli u vezi agresivnog ponašanja djece u vrtiću.

Na ovo pitanje odgovorilo je 32 ispitanica (55. 17%), a neki od odgovora su glasili: „U vrtiću ima sve više agresivnog ponašanja djece jednih prema drugima, pa čak i prema odgojiteljima.“, „Agresivno ponašanje među vršnjacima je učestalije.“, „Agresija potpomognuta neprimjerenim sadržajem na TV-u, tabletu, igricama punih grubosti, zanemarivanju od roditelja.“, „Sve češća agresija u djece, ali roditelji na to ne utječu i nisu svjesni toga ili ne žele to prihvatiti. Svu negativno stžele prebaciti na druge (odgojitelje).“, „Ima dosta agresivnog ponašanja u vrtićima, naročito u srednjim i starijim skupinama i to više u verbalnom obliku, neposluhu, grimasama, što je posljedica kućnog odgoja – neodgoja.“.

U pogledu ograničenja istraživanja treba istaknuti da su podaci dobiveni na samoprocjenama odgojiteljica uz što se vežu i neki nedostaci, npr. iskrenosti ispitanika. Uzorak je prigodan i samo s područja grada Osijeka. Rezultati se ne mogu generalizirati na predškolske ustanove iz drugih regija Republike Hrvatske. Ukoliko se želi dobiti uvid agresivnog ponašanja prema odgojiteljicama, u buduća istraživanja trebalo bi uključiti tvrdnje koje uključuju agresivna ponašanja roditelja djece te agresivna ponašanja stručnih djelatnika prema odgojiteljicama. Trebalo bi povećati broj ispitanika te ispitati i odgojiteljice privatnih vrtića kako bi se mogla napraviti usporedba javnih i privatnih vrtića u području agresivnog ponašanja prema odgojiteljicama. Kao što Sindik i Zrnić (2015) navode, treba poraditi na prevenciji nasilja djece nad odraslima te poboljšati socijalne vještine i emocionalne kompetencije stručnih djelatnika.

4. Zaključak

U ovom istraživanju ispitivala se učestalost agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi prema odgojiteljicama u posljednje dvije godine, vrste agresivnog ponašanja djece prema odgojiteljicama, osjećaji koje su odgojiteljice doživljavale u trenutku agresivnog ponašanja prema njima, učestalost pojavljivanja agresivnog ponašanja djece u dječjem vrtiću te reagiranje djelatnika vrtića na agresivno ponašanja u predškolskoj ustanovi.

Rezultati ankete ukazuju da su indirektna i direktna agresivna ponašanja djece vrtićke dobi prema odgojiteljicama relativno mala. Od ukupnog broja ispitanika (N=58), niti jedna ispitanica nije doživjela direktno agresivno ponašanje od strane djece u dobi od tri do šest godina u protekle dvije godine, no niti jedna ispitanica nije ukazala da niti jednom nije doživjela direktno agresivno ponašanje djece. S obzirom da je više od polovice ispitanica negiralo agresivno ponašanje djece prema njima, dolazi se do zaključka kako agresivno ponašanje djece u dobi od tri do šest godina prema odgojiteljicama nije učestala pojava na području grada Osijeka.

Agresivno ponašanje djece vrtićke dobi u odgojiteljici budi negativne osjećaje. Prema rezultatima ankete, agresivno ponašanje djece u odgojiteljici najviše je izazvalo tugu i ljutnju. Osjećaji poput tuge i ljutnje vode ka povećanju stresa na radnome mjestu te osjećaju ugroženosti i nezaštićenosti.

Prema procjenama odgojiteljica o agresivnom ponašanju djece u vrtiću, proizlazi je dio djece vrtićke dobi sposobno za agresivno ponašanje nad djecom, ali i nad odgojiteljicama i drugim članovima stručne službe.

Istraživanje je ispitalo i način reagiranja odgojiteljica na agresivno ponašanje djece u dječjem vrtiću. Najčešći načini reagiranja su razgovori s djecom, upućivanje na nove aktivnosti, ukazivanje na pravila ponašanja, suočavanje s problemom, prekidanje agresivnog ponašanja te pružanje pozitivnog primjera.

Gledajući konačne rezultate agresivnog ponašanja djece vrtićke dobi prema odgojiteljicama zaključuje se da agresivno ponašanje djece prema odgojiteljicama zanemariva pojava. Unatoč malom broju rezultata agresivnog ponašanja djece, on se ne smije zanemariti niti tolerirati. Agresija i agresivno ponašanje težak je problem koji zahvaća ne samo agresivno dijete i odgojiteljicu kao žrtvu, već i mnoge ljude koji se nalaze u njihovoj interakciji. Ako se problem zanemaruje on će postati veći i s vremenom će se sve manje moći utjecati na njega.

Osvještavanjem ljudi o agresivnom ponašanju djece u dobi od tri do šest godina prema odgojiteljicama, pomoći će odgojiteljicama, djeci, roditeljima te svim budućim novim generacijama u suočavanju sa stresnom situacijom što izaziva agresivno ponašanje, ali i borbi protiv agresivnog ponašanja.

5. Literatura

1. Cakić, L. i Velki, T. (2014). Agresivnost i prihvaćenost u skupini djece predškolske dobi. *Život i škola*, 32 (2), 15-25.
2. Došen Dobud, A., Vujičić, L., Lončar, Z., Pincan, Z., Milosavljević, M. Grbać, Đ., Đoković, M. i Kovačević, M. (1998). *Vrtić kao dječja kuća*. Pula: Etigraf.
3. Frančešević, D. i Sindik, J. (2014). Odnos doživljaja sagorijevanja u radu, emocionalne kompetencije i obilježja posla odgojiteljica predškolske djece. *Acta Iadertina*, 11, 1-21.
4. Narodne novine (2013). *Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju*. Zagreb: Narodne novine, 10/97, 107/07, 94/13.
5. Poredoš, D. i Kovač, M. (2004). Stres i mobbing na radnom mjestu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 12 (1), 63-70.
6. Rumpf, J. (2006). *Vikati, udarati, uništavati - kako postupati sa agresivnom djecom*. Zagreb: Naklada Slap.
7. Sindik, J. (2012). Razlike u doživljaju učinkovitosti i timskog rada s obzirom na dob i profil stručnjaka u predškolskom odgoju i obrazovanju. *Magistra Idertina*, 7 (7), 55-71.
8. Sindik, J. i Zrnić, J. (2015). Nasilje djece nad članovima stručnih službi u dječjem vrtiću. *Policija i sigurnost*, 24 (4), 317-329.
9. Skočić Mihić, S., Blanuša Trošelj i D., Katić, V. (2015). Odgojitelji predškolske djece i savjetodavni rad s roditeljima. *Napredak: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*, 156 (4), 385-400.
10. Slunjski, E. (2003). *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja*. Zagreb: Mali profesor.

11. Szentmartoni, M. (1991). Agresivnost i njezini odrazi u odgoju. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 46 (6), 627-636.
12. Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, A. S. (1997). *Dječja psihologija*. Zagreb: Naklada Slap.
13. Velki, T. (2012). Uloga nekih obiteljskih čimbenika u pojavi nasilja među djecom. *Psihologijske teme*, 21 (1), 29-60.
14. Živković – Bećirević i I., Smojver – Ažić, S. (2005). Izvori stresa na poslu odgojitelja u dječjim vrtićima. *Psihologijske teme*, 14 (2), 3-13.
15. Živković, Ž. (2006). *Agresivnost kod djece*. Đakovo: Tempo.